

Onnellinen kansa – itsenäistynvä Suomi

■ Raikas joskin väliin hyytävästi-kin puhaltanut tuuli on virkistänyt Suomen historian tutkimuksen kenttää. On puhuttu tutkimuksen suurista ”nimistä”, aikasidonnaisuudesta ja virtauksista – siitä tämän numeromme teemat.



Mutta tutkijoidemme kärkijoukko on viime kuukausina saatu innostumaan myös eräistä Suomen historian keskeisistä, joskus itsenäanselvyyksiksi luulluista kysymyksistä. Lehdistössä on käyty keskustelua siitä miten asiat ”oikeastaan olivat”, itsenäisyyden edellytyksistä, moralismin oikeutuksesta ja vaihtoehtoisista kehityslinjoista. Keskustelun virikkeenä oli uusin Suomen historian yleisesitys, *M. Klingen* ”keisarinajaksi” nimeämä *Finlands historia 3*.

Klingen esittämä aikakauden yleiskuva on – hieman karrikoiden –, että keisarinaika oli suomalaisille hyvinvoinnin ja sivistyksen kasvun aikaa. Tämä sai *Martti Häikiön* vastaan hankaan, kuvaamaan keisarit luunkoviksi diktaattoreiksi. Oli väärin sanoa, että suomalaiset elivät onnellisina hyvien hallitsijoiden alaisuudessa. Suomen kasvu tapahtui hänen mukaansa Venäjän keisareista huolimatta: kansallisromanttinen taidekin sai vauhtinsa venäläistämisen torjunnasta. *Osmo Jussila* kuvaa samoin Suomen kehityksen onnistuneen Venäjästä huolimatta, Venäjän imperiumin passiivisuuden takia. ”Sortokauden” onnettomuuden hän myöntää, joskin lainausmer-

keissä näkyy oma perinne perustuslakimyytin murtajana. Jussilan perusargumentti on tässä keskustelussa se, että Suomi ei olisi Ruotsin yhteydessä koskaan itsenäistynyt, kun taas Venäjän yhteydessä Suomi Ruotsin ajan valtiojärjestyksestä periytyvien instituutioiden turvin kasvoi irti Venäjästä. *Eino Jutikkala* kyseenalaistaa vuoden 1809 käänteen positiivisen vaikutuksen Suomen asemaan, mutta hän kieltäytyy perinteiseen tapaan spekuloida vaihtoehtojen onnellisuudesta.

Kuten edeltä jo näkyy, käsitykset kansan onnellisuudesta ja keisarien siunauksesta johtavat kysymykseen Suomen itsenäistymisen taustoista, mm. vaikuttiko suomalaisten suhtautuminen tsaarinvaltaan Suomen itsenäistymiseen 1917. Klinge jatkaa jo perinteistä linjaansa, jonka mukaan itsenäisyysajatus kehittyi vakavasti otettavaksi vasta ensimmäisen maailmansodan loppuvuosina ja että itsenäistymisen ratkaisi maailman kehitys. Autonomian aika -nimitys herättää Klingessä mielikuvan, että puhuttaisiin jostain ennalta määrätystä itsenäisyyden ajan esivaiheesta. Häikiöstä taas kansallisuusaatteen voima on muistettava ja huomattava, että Suomen kanssa samaan aikaan itsenäistyi useita maita, joilla ei ollut valmiina omia valtioinstituutiota kuten Suomella.

Aktivismin merkityksessä Klinge jo yli neljännesvuosisata sitten törmäsi yhteen perin-

teisen linjan kanssa. Hän myöntää kyllä itsenäisyydestä haaveillun eräissä hyvin rajallisissa, lähinnä kuitenkin ruotsinkielisissä piireissä aikaisemminkin. Tässäkin skandinavismi, Ruotsin yhteyteen palaaminen, olisi ollut päämääränä, ja myöhemmin olisi jopa Saksaan liittyminen ollut aktivisteilla Venäjän vaihtoehto.

On tietysti varsin kiistanalaista, korostetaanko jääkäri liikkeen taktisia vetoja Saksan ylivallan suuntaan itsenäisyysaktivistien päälinjaksi, kun saksalaisille kuitenkin tuolloin jääkärijohdon taholta esitettiin Itämeren neutraalisuussopimusta, jossa Suomi olisi ollut itsenäisenä mukana. Ja yhtä kiistanalaista on, tulkitaanko Suomen sopimukset Saksan kanssa ja ”kuningasseikkailu” 1918 suvereniteetin vähentämishaluksi, kuten Lenin-boomin huippuaikoina selitettiin. Valtioviisauden huippunimi J. K. Paasikivi oli sitä mieltä, että saksalaiset kyllä aina saadaan maasta pois, kun taas venäläiset jäävät.

Nämä ovat tulkintakysymyksiä. Sen sijaan herää kysymys arvoista, kun jossitellaan, olisiko Suomen kansa menestynyt paremmin Ruotsin yhteydessä ja olisiko siitä koskaan tullut itsenäistä. Onko kansan itsenäisyys esimerkiksi tärkeämpi kuin elämisen laatu? Samanlaista keskustelua käydään nykyisin siitä, onko Norja onnellisempi suvereenina ja onko Suomi onnellisempi unionin osana.

Historian kirjoittamisen suurista kysymyksistä ja ”ihmiskunnan historian suurista aatteista” taas on kysymys, kun pohditaan, kuka tai ketkä antavat leimansa jollekin ”aika-kaudelle”. Suomen talonpoikaisen kansan ja maattoman väestön suuri enemmistö eli 1800-luvulla ”paikoillaan”, virsikirjasta pyhäisin veisaten ja arkena otsansa hiessä leipäänsä an-

saiten ja pettua puusta kiskoien. Tämäkö antaa oikeuden puhua monarkiaan tyytyväisestään kansasta, keisarinajasta, jossa ei itsenäisyydestä haaveiltu?

Vai onko kuitenkin niin, että olisi pidettävä esillä sellaisia ideoita kuin vapaudenaate ja kansallinen herääminen; ne innostivat akatemiasa puurtavaa ja vapauden puutteen onnettomuudeksi kokevaa eliittiä ja ne loivat pohjan sille ajattelulle, joka joutui vastakkain tsaarinvallan kanssa ja jonka pohjalla itsenäisyssenaatti antoi 1917 Suomelle ja sen historian tutkijoille ”joulukuun kuudennen päivän tirkistysaukon”. Ja taas nykyaikaan viitaten: olisiko Suomesta tullut EU:n jäsen, mikäli kansa olisi saanut tehdä ratkaisunsa ilman eliitin innostusta.

Tulkinnat ovat olleet kovin eri suuntaisia, mutta varsin selkeästi hahmottuu kuitenkin se, että kansan mielipiteiden kuvaaminen edelleen pohjautuu enemmän rinnastuksiin kuin tutkittuun tietoon. *Ceterum censeo*: Suomalaisen 1800-luvun alkupuoliskon ajattelusta kannattaisi tehdä tutkimusta, jossa ”poikkitieteellisyyskin” saisi osuutensa. Kirjallisuudenseuran keräelmät, saarnakokoelmat, yksityiskirjeet – lähteitä kyllä on. 1800-luvun lopun kansanliikkeiden tutkimus on antanut hyvän alkupotkun. Voitaisiin ulottaa tutkimukset myös 1700-luvun kansaan, joka niskuroi kruunun määräyksiä vastaan ja ”vihasi herroja”, kuten *Henrik Gabriel Porthan* asiaa kuvasi.

Nyt käynnissä olevassa keskustelussa osanottajilta liikenee ymmärättäviä sanoja toistensa tulkinnoille, eikä siinä kukaan ole vielä kieltänyt keskustelun oikeutta ja tarpeellisuutta. Kehitys on siis odotuksia herättävä. Raittiit tuulet puhaltakoot.

O.M.